

MAKTAB O'QUVCHILARINI KASB-HUNAR TANLASHIDA PSIXOLOGLARNING MAS'ULIYATI HAMDA YONDASHUVLAR

*SAMARQAND VILOYATI URGUT TUMANI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIM BO'LIMIGA
QARASHLI 158- SONLI MAKTAB AMALIYOTCHI PSIXOLOGI
NE'MATOVA XADICHA KENJAYEVNA*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida psixologlarning o'rni, mas'uliyati va amaliy yondashuvlari keng yoritilgan. O'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, intilishlari hamda individual psixologik xususiyatlarini aniqlashda psixologik xizmatning ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida psixologik diagnostika, suhbat, kuzatish va maslahat berish metodlaridan foydalanishning samaradorligi ko'rsatib berilgan. Maqolada psixolog, o'qituvchi va ota-onalar hamkorligining o'quvchilarning ongli ravishda kasb tanlashidagi ahamiyati yoritilgan. Kasbiy yo'naltirishning yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyati, mehnat faoliyati va jamiyat rivojlanishidagi o'rni haqida fikr yuritilgan. Mazkur maqola maktab psixologlari, pedagoglar hamda kasbiy yo'naltirish masalalari bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun foydali ilmiy-amaliy manba hisoblanadi.

Kalit so'zlar: kasb-hunar, kasbiy yo'naltirish, maktab psixologi.

Kirish

Kasb tanlash har bir inson hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli qarorlardan biri hisoblanadi. Yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyati, mehnat faoliyatidan qoniqishi hamda jamiyat rivojiga qo'shadigan hissasi ko'p jihatdan tanlangan kasbga bog'liq. Shu sababli maktab o'quvchilarini kasb-hunarga to'g'ri yo'naltirish bugungi kunda ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

Maktab davrida o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy moyilliklari shakllanadi. Biroq barcha o'quvchilar ham o'z imkoniyatlarini to'liq anglay olmaydilar. Ana shunday vaziyatda psixologlarning kasbiy yordami muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologlar o'quvchilarning individual xususiyatlarini o'rganish, ularning qiziqish va iste'dodlarini aniqlash hamda kelajak kasbini ongli ravishda tanlashlariga ko'maklashadilar.

Kasbiy yo'naltirish jarayonida psixologlar tomonidan qo'llaniladigan zamonaviy yondashuvlar o'quvchilarning o'z salohiyatini to'g'ri baholashiga,

kasb tanlashda xatolarga yo‘l qo‘ymasligiga va kelajakda muvaffaqiyatli mutaxassis bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Shu bois psixologlarning mas’uliyati va faoliyati yoshlarning kasbiy kamolotida muhim o‘rin tutadi.

Asosiy Qism

Maktab o‘quvchilarini kasb-hunarga yo‘naltirish ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, yoshlarning kelajakdagi kasbiy faoliyatini to‘g‘ri belgilashga xizmat qiladi. Kasb tanlash jarayoni nafaqat o‘quvchining qiziqishlari va istaklariga, balki uning qobiliyati, psixologik xususiyatlari, salomatligi va ijtimoiy muhitiga ham bog‘liqdir. Shu sababli bu jarayonda psixologlarning ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologlar o‘quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur o‘rganib, ularga kasb tanlashda ilmiy asoslangan tavsiyalar beradilar. Psixologlarning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va moyilliklarini aniqlashdir. Buning uchun ular turli psixologik testlar, anketa so‘rovlari, kuzatish va suhbat metodlaridan foydalanadilar. Ushbu metodlar orqali o‘quvchining qaysi faoliyat turiga ko‘proq qiziqishi, qaysi fanlarni yaxshi o‘zlashtirishi va qanday kasblarga moyilligi aniqlanadi. Olingan ma’lumotlar asosida har bir o‘quvchi uchun individual tavsiyalar ishlab chiqiladi. Kasbiy yo‘naltirish jarayonida psixolog o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini shakllantirishga ham alohida e’tibor qaratadi. Ayrim o‘quvchilar o‘z imkoniyatlarini past baholashlari yoki aksincha, o‘z qobiliyatlarini to‘g‘ri anglay olmasliklari mumkin. Psixologik suhbatlar va maslahatlar orqali ularda real o‘zini baholash ko‘nikmasi rivojlantiriladi. Bu esa kasb tanlashda adashish ehtimolini kamaytiradi. Psixologlarning yana bir muhim vazifasi o‘quvchilarga zamonaviy kasblar va mehnat bozori talablari haqida ma’lumot berishdan iborat. Fan va texnologiyalarning rivojlanishi natijasida yangi kasblar paydo bo‘lmoqda, ayrim kasblarga bo‘lgan ehtiyoj esa kamaymoqda. Shu sababli o‘quvchilarni zamonaviy mehnat bozori bilan tanishtirish, istiqbolli kasblar haqida tushuncha berish kasbiy yo‘naltirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Kasb tanlashda ota-onalarning ta’siri ham katta. Ba’zan ota-onalar farzandlarining qiziqishi va qobiliyatini hisobga olmasdan, o‘zlari istagan kasbni tanlashga undaydilar. Bunday holatlarda psixolog ota-onalar bilan tushuntirish ishlari olib borib, o‘quvchining individual imkoniyatlari va qiziqishlarini inobatga olish zarurligini ta’kidlaydi. Ota-onalar, o‘qituvchilar va psixologlarning hamkorligi kasbiy yo‘naltirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Maktab psixologlari tomonidan tashkil etiladigan treninglar, davra suhbatlari, kasb egalari bilan uchrashuvlar va kasbiy maslahatlar ham o‘quvchilarning kasb tanlash jarayoniga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday tadbirlar orqali o‘quvchilar turli kasblarning mazmuni, afzalliklari va

mas'uliyatlari haqida kengroq ma'lumotga ega bo'ladilar. Natijada ular o'z kelajagini aniqroq tasavvur qila boshlaydilar. Kasbiy yo'naltirishda individual yondashuv muhim o'rin tutadi. Har bir o'quvchining qobiliyati va qiziqishi turlicha bo'lganligi sababli ularga bir xil tavsiya berish mumkin emas. Psixolog har bir o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini hisobga olib, unga mos yo'nalishni tavsiya etadi. Bu esa o'quvchining tanlagan kasbida muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini oshiradi. Shunday qilib, psixologlarning kasbiy yo'naltirishdagi faoliyati o'quvchilarning o'z qobiliyatlarini anglashiga, kasblar olami bilan yaqindan tanishishiga va kelajak kasbini ongli ravishda tanlashiga yordam beradi. To'g'ri tashkil etilgan psixologik yondashuv yoshlarning kasbiy shakllanishi va jamiyat uchun malakali kadrlar tayyorlashda muhim omil hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktab o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish bugungi ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Kasbni to'g'ri tanlash o'quvchining kelajakdagi mehnat faoliyati, shaxsiy rivojlanishi va jamiyatdagi o'rniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli bu jarayonda psixologlarning o'rni va mas'uliyati nihoyatda katta ahamiyatga ega. Psixologlar o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, intilishlari va individual xususiyatlarini o'rganish orqali ularga mos kasb tanlashda yo'l-yo'riq ko'rsatadilar. Shuningdek, psixologik diagnostika, individual suhbatlar, treninglar va maslahatlar yordamida o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholashiga ko'maklashadilar.

Ota-onalar va pedagoglar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar esa kasbiy yo'naltirish samaradorligini yanada oshiradi. Demak, maktab psixologlarining kasbiy yo'naltirishdagi faoliyati yosh avlodning barkamol shaxs va yetuk mutaxassis bo'lib shakllanishida muhim omil hisoblanadi. O'quvchilarning qiziqish va imkoniyatlarini hisobga olgan holda olib borilgan psixologik ishlar ularning hayotda o'z o'rnini topishiga, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishiga hamda mamlakat rivojiga munosib hissa qo'shishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimova V.M. "Psixologiya". – Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
2. G'oziev E.G. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. "Maktab psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

5. To‘xtaboyeva M. “Psixologik maslahat va profilaktika ishlari”. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
6. Nishonova Z.T., Alimuhamedov S.A. “Kasb psixologiyasi”. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2010.
7. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
8. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi materiallari: www.uzedu.uz
9. UNESCO. “Career Guidance and Counseling for Youth”. – Paris, 2020.